

Юрій КРАМАРЕНКО
доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук, доцент

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НАПРАЦЮВАНЬ ТЕОРІЇ ІГОР У ПРАКТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Сьогодні не важко побачити, що значна частина взаємовідносин відбувається в умовах жорсткого суперництва чи навіть протистояння, при цьому навіть в тих сферах, де такі форми не є природними. В цьому контексті кримінальне провадження не є винятком, оскільки спрямованість дій, наміри та пріоритети сторін та окремих учасників перебувають у різних площинах, як з правової, так і особистісно-індивідуальної позиції. Кримінальне провадження – це складна динамічна система правовідносин з залученням широкого кола учасників, кожен з яких перебуває у власних орієнтирах інтересів, мети, засобів і методів їх досягнення. Спеціалізовані науково-практичні підходи до кримінально-процесуальної, криміналістичної чи оперативно-розшукової діяльності дозволяють вирішувати значну частину завдань, що постають перед правоохоронними органами чи адвокатами, які здійснюють представництво чи захист у кримінальному провадженні. Така діяльність широко розглядається у загальній і спеціальній літературі через призму адвокатської, оперативно-розшукової, слідчої, прокурорської чи судової практики. Досягнень у цій сфері цілком достатньо для вирішення поточних та типових, так би мовити, середньо-статистичних ситуацій, що не відрізняються високим і професійним рівнем протистояння. Проте вони стають майже безсилими у складних ситуаціях, коли учасники надають перевагу прихованим методам впливу чи заходам, що виходять за межі суто правового характеру, особливо коли учасники мають суттєві ресурси та не обмежені моральними орієнтирами. Розгляд таких питань через призму управління, психології чи інших галузей наук, що вивчають поведінку людини чи соціальних утворень, дозволяє по іншому підходити до вирішення правових ситуацій з високим рівнем протистояння.

Неважко побачити, що сьогодні суміжні галузі знань, наприклад психологія чи управління, стають невід'ємною частиною відповідних освітніх програм чи окремих прикладних правових дисциплін, що вивчаються при підготовці фахівців у сфері права та правоохоронної діяльності. Один із таких підходів полягає у застосуванні теорії ігор у вирішенні правових проблемних ситуацій, де поведінка кожного з учасників має не тільки взаємний вплив, а й суттєвий вплив на їх вирішення по суті. Дослідження та прогнозування поведінки соціальних систем та окремих учасників суспільних відносин є досить дослідженою тематикою, в тому числі і з огляду кримінально-процесуальної діяльності чи кримінології. Надбання теорії ігор (інколи можна побачити близьке за значенням поняття «рефлексивних ігор») ставали частинною працею таких дослідників, як: Р. Л. Акофф, Г. О. Зорін, В. О. Лефевр, А. Б. Рапопорт, О. Р. Ратінов, Т. Шеллінг та інших.

Розглядаючи кримінальне провадження через призму відносин його сторін, можна побачити, що з моменту встановлення підозрюваної особи відбувається перетворення таких відносин в інтенсивне суперництво, а іноді і протистояння, що більш значною мірою переходить у правову площину. До цього часу взаємний вплив та дослідження обставин (збір доказів) можуть мати переважно прихований чи опосередкований характер. Тож сторона обвинувачення або відповідні структурні підрозділи правоохоронних органів, збираючи докази, можуть проводити негласні заходи чи вдаватися до інших дій прихованого характеру, а особи, причетні до скоєння кримінального правопорушення, вдаватися до приховування слідів чи створення можливості для уникнення відповідальності. З моменту повідомлення про підозру у сторони захисту виникають правові можливості, які були до цього часу досить обмеженими, а отже, кожна із сторін вибирає та реалізує тактику та стратегію, що спрямована

на безпосереднє вирішення правової ситуації по суті. В даному випадку не йдеться про наявність чи відсутність правових можливостей чи доцільність їх удосконалення. Також питання не в тому, яка із сторін володіє ініціативою під час таких відносин, оскільки це цілком вписується у модель змагальності та є невід'ємною частиною кримінального чи іншого провадження. Вважаємо необхідним зосередити увагу на створенні умов для мінімізації можливостей зловживання, а також нейтралізації таких спроб чи усунення наслідків, що не відповідають принципам та завданням кримінального провадження. В цьому контексті теорія ігор дозволяє вибирати стратегії та тактику проведення окремих дій, не вдаючись до зловживання чи порушення прав, оскільки дає змогу більш якісно використовувати наявні правові механізми. Абстрактне моделювання можливої поведінки учасників та прогнозування їх реакції на той чи інший вплив, дію або рішення у поєднанні із розумінням власних правових можливостей, створює передумови не тільки для утримання власних дій у правовому полі, а й спонуканні до цього свого опонента чи інших учасників провадження. Припускаючи з високою вірогідністю можливі дії опонента, завжди є можливість їх нейтралізувати – або в момент вчинення або ж перспективі перебігу процесу. Якщо під час змагального процесу сторони викривають факти та обставини, що відповідають дійсності та відносяться до суті вирішення справи, то такі дії мають позитивне значення для кримінального провадження і нівелювати їх є досить складно, навіть шляхом зловживання чи застосування прихованих прийомів впливу. З іншого боку, маніпулятивні прийоми чи зловживання можна вчасно викрити і нейтралізувати незалежно від якого учасника чи сторони вони б не надходили.

Не вдаючись до детального аналізу складових елементів ухвалення рішення та узагальнюючи основні аспекти цього процесу, можна констатувати, що вирішення правової ситуації залежить від тих осіб, які мають повноваження ухвалювати рішення чи вчиняти дії, що мають суттєве значення. Крім того, ситуація вибору поведінки будь-яким учасником залежить від керованих й некерованих змінних (факторів), а також наявних обмежень. При цьому такі складові на кожному етапі оцінюються як з погляду конкретного моменту, так і перспективи перебігу кримінального провадження. Отже, так чи інакше увага сторін буде зосереджена на впливі (правовому чи не правовому) саме на осіб від дій та рішень яких може залежати вирішення справи по суті. В цьому сенсі важливим є те, щоб процес не перетворився у «спектакль» [1, с. 26] чи арену для самоствердження, а відбувався відповідно до завдань, передбачених ст. 2 КПК України, а саме: «Захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура» [2].

З огляду на зазначене можна з великою вірогідністю припускати, що сторони будуть вибирати такі тактичні та стратегічні моделі, які максимізують вірогідність бажаного результату за наявних доказів у справі та узгоджуються з правовими вимогами та існуючими у них можливостями і обмеженнями. При цьому обмеження можуть бути як матеріального характеру, так і морально-етичного. Тобто необхідними є створення таких умов та ситуацій, які б мінімізували вірогідність вдатись до зловживання чи неправомірних дій. В означеному контексті Ф. Зімбардо, автор роботи «Ефект Люцефера», яка присвячена дослідженням впливу «систем» та «ситуацій» на вибір поведінки, слушно зазначав, що «ситуації та системи можуть негативно впливати на поведінку людини, змушуючи порядних людей вчиняти неетичні вчинки» [3].

Крім зазначених аспектів, варто зупинитись на ще декількох питаннях, що можуть мати значення для врахування під час моделювання можливої поведінки учасників та вибору відповідних заходів. Йдеться про герменевтичний підхід, так би мовити «контекст» справи та «дух часу». Під першим розуміється аналіз ситуації не тільки через призму самих учасників та їх можливої поведінки, а й наявної політичної, суспільної чи групової складової та їх можливого впливу на перебіг кримінального провадження. Йдеться про залученість учасників до певних процесів чи належність до певних соціальних груп чи утворень, резонансність справи тощо. В іншому випадку йдеться про стереотипи, усталені моделі поведінки, сприйняття, звички, локальну практику тощо, які превалюють у суспільстві чи певній місцевості чи секторі відносин та мають вплив на вибір поведінки учасників, в тому числі тих, які наділені певними повноваженнями.

Звісно, застосування надбання теорії ігор не є панацеєю та не забезпечує повну передбачуваність перебігу кримінального провадження чи поведінки осіб. Такий підхід є одним із інструментів, що дозволяє завчасно реагувати на можливі зміни поточної ситуації та вибирати оптимальні тактичні прийоми чи стратегію. Розуміння основних чинників, орієнтирів та пріоритетів у кожному конкретному випадку дозволяє з більшою ефективністю використовувати правові можливості та тактичні прийоми чи комбінації з урахуванням та дотриманням засад верховенства права, мінімізувати вірогідність зловживання правими під час кримінального провадження.

1. Зейкан Я. П. Про недопустимі докази. Харків : Фактор, 2019. 128 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 09.02.2026).
3. The Lucifer Effect – Dr. Philip G. Zimbardo. Dr. Philip G. Zimbardo. URL: <https://www.zimbardo.com/the-lucifer-effect/> (дата звернення: 09.02.2026).

Тетяна ЛЕЛЮК

провідний фахівець відділу аналітичної роботи та організації управління Національної академії внутрішніх справ (м. Київ, Україна), доктор філософії

**ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ІНТЕГРАЦІЇ
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У ПРОЦЕСІ
РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ**

Цифровізація суспільних процесів, трансформація форм злочинної діяльності та зростання обсягів інформації, що циркулює у державних і приватних інформаційних системах, зумовлюють необхідність системної інтеграції інформаційно-аналітичних ресурсів у діяльність органів досудового розслідування. В умовах воєнного стану, активізації організованої злочинності, зокрема її транснаціональних проявів, кіберзагроз та економічних злочинів підвищується необхідність ефективного використання сучасних управлінських підходів, заснованих на комплексному застосуванні інформаційно-аналітичних ресурсів.

Забезпечення слідчих та оперативних підрозділів інформаційно-аналітичними засобами дозволяє підвищити оперативність реагування на кримінальні правопорушення, формувати цілісну інформаційну картину події кримінального правопорушення, виявляти приховані зв'язки між особами та епізодами кримінальних правопорушень, автоматизувати аналітичні процеси, оптимізувати доказування, посилити міжвідомчу координацію, зменшити вплив людського фактора та підвищити інформаційну безпеку, що забезпечує ефективність і результативність досудового розслідування.

Інформаційно-аналітичні та організаційні методи правоохоронної діяльності утворюють взаємодоповнювальну систему, в якій дані трансформуються у знання, а останні – в керовану дію. Ядром цієї системи є інтелектуально орієнтована модель діяльності правоохоронних органів, яка передбачає пріоритет аналітики у визначенні оперативних і стратегічних рішень, розподілі ресурсів та оцінюванні ризиків. Аналітичний цикл включає декілька етапів, зокрема ідентифікації проблеми, збирання та верифікації даних, їх інтеграції в єдине інформаційне середовище, багатовимірний аналіз, візуалізації результатів, формування рекомендацій і моніторингу ефективності виконання [1, с. 146].

Р. І. Благута та А. В. Мовчан дотримуються позиції тих науковців, які вважають, що інформаційне забезпечення складається з трьох взаємопов'язаних компонентів: 1) інформаційних систем, у межах яких здійснюється збір, накопичення, системна обробка, зберігання й видача споживачу необхідної криміналістичної, оперативної, процесуальної та іншої інформації; 2) аналітичної роботи, що полягає у здійсненні комплексу організаційних заходів і методичних прийомів з обробки та синтезу наявної інформації; 3) управлінської діяльності, яка забезпечує прийняття необхідних рішень щодо стратегії й тактики протидії злочинності [2, с. 189].